Ministerie van Landbouw, Visserij,
Voedselzekerheid en Natuur

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Prinses Irenestraat 6
2595 BD DEN HAAG

Directoraat-generaal Agro
Directie Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001858272854000

T 070 379 8911 (algemeen)
F 070 378 6100 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/lvvn

Ons kenmerk
DGA-PAV / 109031201

Bijlage(n)
2

Datum 24 november 2026
Betreft Kamerbrief diverse onderwerpen mestbeleid

Geachte Voorzitter,

Met deze brief informeer ik uw Kamer over de voortgang van een aantal onderwerpen van het mestbeleid. Dit betreft de volgende onderwerpen:

1. Voortgang van Renure;
2. Aanpak monitoring en dataregistratie via GR-apparatuur van mesttransporten;
3. Rotatie met rustgewassen;
4. Proces 8e actieprogramma Nitraatrichtlijn;
5. Onderzoek naar het effect van graslandvernieuwing op nitraatuitspoeling en lachgasemissies;
6. Evaluatie Nitraatrichtlijn;
7. Onderzoek naar mestadditieven;
8. Vervolgsubsidieverzoek Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW);
9. Mestverwerking.

1. Voortgang Renure

Zoals vermeld in mijn brief van 6 juli 2026[1], is op 12 juni 2026 een wijziging van de Uitvoeringsregeling Meststoffenwet (Urm) in werking getreden. Deze wijziging maakt het onder voorwaarden mogelijk om Renure-meststoffen toe te passen tot maximaal 80 kg stikstof per hectare per jaar boven op de gebruiksnorm van 170 kg stikstof per hectare per jaar voor dierlijke mest, met inachtneming van de totale stikstofgebruiksnorm. Deze regeling in de Urm implementeert de begin maart 2026 in werking getreden wijziging van de Nitraatrichtlijn voor Renure.

Daarnaast heeft de Europese Commissie (hierna: EC) op 15 oktober 2026 een voorstel gepubliceerd voor uitbreiding van Renure met een vorm van digestaat, welke tot en met 13 november 2026 open stond voor een brede publieke consultatie. In lijn met de motie van de leden Boomsma en Goudswaard (JA21), dat voor de toelating van kunstmestvervangende producten de eigenschappen van het eindproduct leidend moeten zijn en dat geen verwerkingstechniek voorgeschreven zou moeten worden,

[1] Kamerstukken II, 2025/26, 33 037, nr. 648

breng ik dit in bij de discussie in het Nitraatcomité over dit onderwerp[2]. Hiermee beschouw ik deze motie als afgedaan.

Ten aanzien van het huidige voorstel voor uitbreiding van Renure, met een vorm van digestaat, is het van belang de milieueffecten goed in ogenschouw te nemen, met name de ammoniakemissies naar de lucht en de uit- en afspoeling van stikstof en fosfaat naar grond- en oppervlaktewater. Het voornemen van de EC is dat in het Nitraatcomité van 11 december 2026 door de lidstaten gestemd gaat worden om een vorm van digestaat mogelijk te maken als kunstmestvervanger.

Zoals in voornoemde brief van 6 juli 2026 is vermeld, is op dit moment de toepassing van de nu toegelaten Renure-meststoffen boven de gebruiksnorm voor dierlijke mest uitsluitend mogelijk wanneer de Renure geproduceerd is door, en afgenomen is van, een producent die door de overheid is geregistreerd. In de toekomst zal dit ook mogelijk zijn wanneer de producent is gecertificeerd volgens een door mij aangewezen certificeringsschema, zoals ook is geduid in mijn brief van 6 juli 2026[3].

Het ontwerpbesluit waarmee Renugarant als certificeringsschema voor het certificaat Renure worden aangewezen, is op 8 juli 2026 bij de EC genotificeerd. De notificatieprocedure voorziet in een standstill-termijn van drie maanden, gedurende welke de EC en andere lidstaten opmerkingen kunnen indienen over de verenigbaarheid van deze technische voorschriften met het Europese recht. De standstill-termijn is op 9 oktober 2026 afgelopen. Er zijn geen inhoudelijke opmerkingen ingebracht. In navolging hiervan ben ik voornemens om Renugarant zo spoedig mogelijk aan te wijzen als certificeringsschema, zodat producenten van Renure zich op basis van dit schema kunnen laten certificeren.

Daarnaast ben ik voornemens om certificering op termijn verplicht te stellen voor alle producenten van Renure, zodat via Renugarant alle registratie-, bemonsterings- en analyseresultaten kunnen worden gecontroleerd. Hiervoor is een wijziging van de Meststoffenwet noodzakelijk. Het wetsvoorstel daartoe is eerder in consultatie gebracht en nu voor advies voorgelegd aan de Afdeling advisering van de Raad van State. Aansluitend op het wetsvoorstel met de kaders voor certificering worden in lagere regelgeving de algemene kaders verder uitgewerkt en de concrete situaties waarin certificering een rol kan spelen en daarop toegesneden regels gelden. Daarin wordt dus ook geregeld onder welke voorwaarden certificering voor Renure toepassing kan vinden. Mijn streven is dat wetsvoorstel en lagere regelgeving nog in 2027 worden vastgesteld en gepubliceerd.

2. Aanpak betere monitoring en dataregistratie via GR-apparatuur van mesttransporten

In de Kamerbrief Voortgang mestbeleid van 8 april 2026[4], heb ik uw Kamer geïnformeerd over de onderzoeksresultaten van Wageningen University & Research (WUR) naar een verkenning ‘Opties voor de vernieuwing van apparatuur voor het automatisch registreren van mesttransporten’. Hieronder ga ik in op mijn toezegging om te komen met een vervolgaanpak.

[2] Kamerstukken II 2025/26, 21501-32, nr. 1848
[3] Kamerstukken II, 2025/26, 33 037, nr. 648
[4] Kamerstukken II 2025/26, 33 037, nr. 643

Het onderzoeksrapport van de WUR geeft een beeld van de huidige problematiek rondom GR-apparatuur[5]. Het rapport concludeert dat het huidige systeem van GR-apparatuur kwetsbaar is voor fouten of voor bewuste manipulatie en om dit te voorkomen wordt aanbevolen om de in de GR-apparatuur geïntegreerde set sensoren te verbeteren en uit te breiden. Hiermee worden de bestaande datastromen uitgebreid en de afhankelijkheid van individuele sensoren beperkt. Het verrijkt bovendien de monitoring van de toezichthouders met combinaties van data waarmee beter en betrouwbaarder onregelmatigheden of storingen bij het mesttransport gesignaleerd kunnen worden. Daarnaast wordt aanbevolen om het beschikbaar maken van de routegegevens van mesttransporten nader te verkennen. Hiermee kan waardevolle aanvullende of vervangende informatie worden verkregen of mesttransporten daadwerkelijk volgens de regels hebben plaatsgevonden.

In de aanpak van mestfraude en het verbeteren van de naleving speelt de GR-apparatuur een belangrijke rol. Momenteel ben ik samen met RVO en NVWA de aanbevelingen uit het rapport aan het uitwerken, zodat er een beter en robuuster systeem voor de monitoring en dataregistratie van mesttransporten ontstaat. De drie sporen die ik hierbij uitwerk zien toe op het integraal wegen van het transport via de GR-apparatuur, het bepalen van de beladingsgraad tijdens het transport en het beter ontsluiten van de routeinformatie ten behoeve van toezicht en handhaving. Bij de verbetering van de apparatuur voor automatische vastlegging van data van mesttransporten is het van belang om te borgen dat de GR-apparatuur en de bemonsteringsapparatuur goed functioneert en betrouwbaar data vastlegt en dit blijft doen. In dit kader onderzoek ik in hoeverre periodieke systeemaudits en voertuigkeuringen kunnen bijdragen aan het waarborgen van de betrouwbaarheid, de juiste werking en het onderhoud van deze apparatuur.

Er zijn signalen vanuit toezicht en handhaving[6] en ook vanuit de sector zelf, dat de regels rond mesttransporten waarbij GR-apparatuur niet verplicht is (zoals bij boer naar boer transport) niet altijd goed worden nageleefd. Hiervoor laat ik de WUR een onderzoek uitvoeren naar de kwetsbaarheden en risico's van maatwerktransporten en op basis daarvan zal ik eventuele vervolgstappen overwegen.

De onderzoeksresultaten en de aanbevelingen van het rapport heb ik met stakeholders besproken. In de uitwerking van het systeem voor een betere monitoring en dataregistratie via de GR-apparatuur van de mesttransporten vind ik het belangrijk om van meet af aan de verschillende stakeholders te betrekken bij de vernieuwing van deze GR-apparatuur.

Ten behoeve van een zorgvuldige implementatie van het vernieuwde systeem zoek ik afstemming met de leveranciers van de apparatuur, de vervoerders en sectorpartijen die dit raakt en ga met hen een gefaseerde en realistische invoering afspreken, zodat iedereen voldoende tijd krijgt om de verplicht te stellen aanpassingen door te voeren. Ook zet ik een onderzoek uit naar de financiële uitwerking van deze GR-vernieuwing en de te verwachten kosten voor de bedrijven die de aanpassingen moeten doorvoeren. Begin 2027 zal ik uw Kamer nader informeren over het implementatietraject, de stappen

[5] Via GR-apparatuur (ook wel GR-GPS) wordt met sensoren en randapparatuur het vervoer van mest gemonitord en doorgegeven en vastgelegd in het centrale rVDM-systeem voor melding van mesttransporten.
[6] Vakmelding NVWA 8 december 2025, Driekwart gecontroleerde maatwerktransporten mest voldoet niet aan de regels

die daartoe zullen worden gezet en het tijdspad dat nodig is voor een zorgvuldige implementatie.

3. Rotatie met rustgewassen

In het 7e actieprogramma Nitraatrichtlijn (7e AP) is een maatregel opgenomen om eenmaal in de vier jaar verplicht een rustgewas te telen op percelen op zand- en lössgronden (1:4 rotatieverplichting met rustgewassen). Deze maatregel is uitgewerkt in de artikelen 4.1194 en 4.1212a van het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal) en op 1 januari 2024 inwerking getreden. Met de invoering van deze maatregel is de eerste rotatieperiode gestart vanaf 1 januari 2023 en deze loopt tot en met 31 december 2026. In de Kamerbrief van 19 februari 2026[7] is in verband met het niet vaststellen van het toen voorliggende 8e AP aangegeven dat de regels ter implementatie van het 7e AP blijven gelden. Dit betreft dus ook de verplichting om eens in de vier jaar een aangewezen rustgewas te telen op percelen op zand- en lössgronden. Vanaf 1 januari 2027 vangt een nieuwe rotatieperiode van vier jaar aan. In 2027 gelden daarmee dezelfde voorwaarden voor het telen van een rustgewas, als tijdens de rotatieperiode 2023 tot en met 2026.

Ten aanzien van de 1:4 rotatieverplichting met rustgewassen staat het landbouwers vrij een rustgewas te kiezen uit de lijst met aangewezen rustgewassen zoals deze is opgenomen in bijlage VIb bij de Omgevingsregeling. Telers zijn er bij het opstellen van de rustgewassenlijst van uitgegaan dat meerjarige boomkwekerijgewassen en vaste planten onder de uitzondering voor langjarige teelten vielen, waardoor deze gewassen destijds niet beoordeeld zijn door de CDM op hun geschiktheid als rustgewas. Met de wijziging van de Omgevingsregeling van 11 september 2026, zijn er enkele boomkwekerijgewassen aangewezen als rustgewas[8], zoals ook in de Kamerbrief van 20 juli 2026[9] is aangekondigd. Het gaat om vaste planten en boomgewassen die uiterlijk in het kalenderjaar 2026 zijn aangeplant als hoofdteelt.

Op dit moment werkt de CDM aan een advies ter actualisering van de lijst met rustgewassen, waarin ook boomkwekerijgewassen worden meegenomen. De uitkomsten van dit advies zullen meegenomen worden in de afwegingen over de verplichting tot rotatie met rustgewassen die in het kader van onder andere het 8e AP worden gemaakt.

4. Proces 8e actieprogramma Nitraatrichtlijn

Op 3 november 2026 heb ik de brief ‘Ontwerpprogramma Landbouw, Natuur en Stikstof en Wetsvoorstel voor vastlegging van de emissiedoelen’ naar uw Kamer gestuurd waarmee het kabinet het ontwerpprogramma Landbouw, Natuur en Stikstof aanbiedt. Het ontwerpprogramma is de basis voor maatregelen gericht op natuurherstel, waaronder waterkwaliteitsverbetering. Hiermee is de inzet van de maatvoering van de ministeriële Taskforce Landbouw, Natuur en Stikstof op verbetering van de waterkwaliteit inzichtelijk gemaakt. Aansluitend hierop wordt verder gewerkt aan de inzet van het 8e AP dat uiterlijk 1 juli 2027 in zal gaan. Zoals opgenomen in voornoemd programma, dat als bijlage bij de voornoemde brief van 3 november is gepubliceerd, is het streven de consultatie van het 8e AP begin 2027 te laten plaatsvinden.

[7] Kamerstukken II, 2025/26, 33037, nr. 641
[8] Staatscourant 2026, 33390
[9] Kamerstukken II, 2025/26, 33 037, nr. 648

5. Onderzoek naar het effect van graslandvernieuwing op nitraatuitspoeling en lachgasemissies

Directoraat-generaal Agro

DGA-PAV / 109031201

Bij vernieuwing van grasland is het risico op verlies van stikstof (N) door nitraatuitspoeling hoog omdat de zode vernietigd wordt (scheuren) en het afgestorven gewas veel stikstof (N) bevat dat omgezet wordt in nitraat. Om die reden is het scheuren van grasland aangewezen als milieubelastende activiteit en zijn er regels opgenomen over het vernietigen van een graszode (art. 4.1215 Besluit activiteiten leefomgeving (Bal)). Als herinzaai in het voorjaar plaatsvindt volgt er in de praktijk op korte termijn altijd een gewas dat vrijgekomen stikstof opneemt.

Vanuit de sector is in aanloop naar het zesde actieprogramma (2018-2021) aangegeven dat er een voorkeur is om de herinzaai in augustus-september uit te voeren omdat dan de slagingskans voor groei van het grasland groter is en hiermee in het voorjaar geen eerste snede gemist hoeft te worden. Met het oog hierop is in het zesde actieprogramma aangegeven dat hiernaar onderzoek gedaan zal worden om na te gaan welke effecten het tijdstip van vernieuwing van grasland heeft op de nitraatuitspoeling en de lachgasemissies.

De WUR heeft in 2019, 2020 en 2021 zes veldproeven uitgevoerd (twee per jaar) waarin het effect van het tijdstip van graslandvernieuwing door vernietiging (scheuren) van de graszode op het risico van nitraatuitspoeling en verliezen door N2O-emissie (lachgas) zijn vastgesteld. Doelstelling van het project was het vaststellen van het effect van scheuren van grasland in augustus op het risico op stikstofuitspoeling naar het grondwater en lachgas-emissie naar de lucht in vergelijking met scheuren in het voorjaar.

Bijgevoegd treft u het rapport over het effect van graslandvernieuwing op nitraatuitspoeling en lachgasemissies van WUR. Uit het onderzoek komt naar voren dat scheuren van grasland in augustus het risico op nitraatuitspoeling en lachgasemissies verhoogt. Bij scheuren in het voorjaar was het nitraatgehalte in het grondwater onder de norm. Bij scheuren in augustus was het nitraatgehalte boven de norm. Korting op de stikstofbemesting in het opvolgende kalenderjaar van 50 kg stikstof per ha was niet voldoende om dat nitraatverhogende effect te mitigeren. Voorts is gebleken dat extra grondbewerking na het scheuren de nitraatuitspoeling verhoogt. Uit het onderzoek is ten slotte gebleken dat de cumulatieve lachgasemissie (lachgasemissie in een heel jaar) tussen de behandelingen niet verschillend was, dus ook niet tussen scheuren in het voorjaar en scheuren in augustus. Op basis van de resultaten uit dit zie ik geen aanleiding om de huidige regelgeving ten aanzien van het vernietigen van de graszode te herzien.

6. Evaluatie Nitraatrichtlijn

Op 15 juli 2026 heeft de Europese Commissie (hierna: EC) het verslag over de evaluatie van de Nitraatrichtlijn gepubliceerd. Doel van deze evaluatie was om de effectiviteit, efficiëntie, relevantie, samenhang met andere richtlijnen en toegevoegde waarde van de Nitraatrichtlijn te beoordelen. Daarbij is ook gekeken naar opties voor vereenvoudiging en het terugbrengen van administratieve lasten voor agrariërs en overheden.

De EC komt tot de conclusie dat de Nitraatrichtlijn over het algemeen effectief is geweest en dat de Nitraatrichtlijn heeft geleid tot een vermindering van het gebruik van meststoffen en de daarmee samenhangende nutriëntenverliezen naar het grond- en oppervlaktewater. Wel merkt de EC op dat er nog een opgave bestaat in verschillende

delen van de EU om de nutriëntenverliezen naar het water terug te dringen waarbij klimaatverandering een uitdaging vormt om ook in de toekomst de doelen uit de Nitraatrichtlijn te kunnen behalen. De EC is van mening dat de Nitraatrichtlijn de benodigde flexibiliteit biedt aan lidstaten om zelf invulling te geven aan het voorkomen van nutriëntenverliezen vanuit de landbouw naar het milieu, afhankelijk van de lokale omstandigheden in een lidstaat.

Over de maximale gebruiksnorm voor dierlijke mest (170 kilogram stikstof per hectare per jaar) geeft de EC aan dat deze effectief, wetenschappelijk onderbouwd en kostenefficiënt is en dat eventuele derogaties in het licht van de effectiviteit van de Nitraatrichtlijn beschouwd moeten worden. Daarnaast merkt de EC op dat er ruimte is voor vereenvoudiging van de implementatie van de Nitraatrichtlijn en het terugbrengen van administratieve lasten en dat de samenhang tussen de Nitraatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water (KRW) kan worden verbeterd.

Op basis van deze conclusies heeft de EC besloten de Nitraatrichtlijn niet te herzien, maar wel een proces in gang te zetten voor een vereenvoudigde en verbeterde implementatie van de Nitraatrichtlijn. Om dit proces te faciliteren, wil de EC de aankomende periode het gesprek tussen lidstaten over mogelijke opties voor vereenvoudiging faciliteren. Dit zal plaatsvinden binnen het Nitraatcomité. Daarin ben ik voornemens vanuit Nederland een actieve inbreng te leveren, met name rond de thema's doelsturing op waterkwaliteit en evenwichtsbemesting. Aangezien de besprekingen binnen het Nitraatcomité vertrouwelijk zijn, kan ik hierover nu niet verder in detail treden. Zodra dat kan zal ik u verder over de uitkomsten van het proces van vereenvoudiging en verbetering informeren.

7. Mestadditieven

Zoals in mijn brief van 8 april 2026[10] is gemeld, is de CDM gevraagd een advies uit te brengen over het opnemen van mestadditieven in de Meststoffenwet. Mestadditieven zijn stoffen die worden toegevoegd aan dierlijke mest. Ze vormen een zeer diverse groep van stoffen en materialen die worden toegepast op mest in stallen, mestopslag, mestverwerking en bij mestaanwending. Zij worden ingezet met uiteenlopende doelen, waaronder het verminderen van emissies van ammoniak (NH3), methaan (CH4) en lachgas (N2O), het verbeteren van de mestkwaliteit en het bevorderen van diergezondheid en stalklimaat. Bijgevoegd treft u dit CDM-advies aan.

In dit advies[11] heeft de CDM mogelijke categorieën van mestadditieven benoemd en hoe deze gecontroleerd kunnen worden om de gezondheid van mens, dier en milieu te waarborgen. Ook wordt in het advies ingegaan op het effect van mestadditieven op de mestsamenstelling en de mestboekhouding.

De CDM concludeert dat mestadditieven duidelijke kansen bieden voor emissiereductie en verbetering van mestbeheer, maar dat de effecten sterk afhankelijk zijn van het type en toepassing van het additief en dat de onderbouwing die benodigd is voor toelichting van de mestadditieven vaak nog onvoldoende onderbouwd is. Een passende regulering voor mestadditieven waarborgt de gezondheid van mens, dier en milieu en zorgt dat het gebruik van additieven op de juiste wijze in de mestboekhouding verwerkt wordt. Om hiertoe te komen zal ik de beleidsmogelijkheden onderzoeken aan de hand van een opvolgend CDM-advies. In dat vervolgonderzoek zal onder meer een risicoanalyse

[10] Kamerstukken II, 2025/26, 33 037, nr. 643
[11] CDM-advies 2628369/WOTN&M/NvdBB

gemaakt worden van de toepassing van de in het eerdere advies genoemde groepen mestadditieven ten aanzien van de gezondheid van mens, dier en milieu.

8. Vervolgsubsidieverzoek Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW)

Vanuit de Stichting LTO Programma's en Projecten (LTO P&P) is het verzoek binnengekomen voor een vervolgsubsidie voor de verbeterde kennisverspreidingsprogramma's over nutriënten, bodem en klimaatadaptatie die onder DAW (Deltaplan Agrarisch Waterbeheer) worden uitgevoerd in 2027. Aangezien dit een vervolgsubsidie betreft, informeer ik uw Kamer overeenkomstig artikel 4, aanhef en onder b, van de Kaderwet EZ-, LVVN- en KGG-subsidies middels deze mededeling.

Het doel van DAW is om beleid en wetenschappelijke kennis over nutriënten, bodem en klimaatadaptatie te laten landen in de dagelijkse praktijk op het boerenerf. Hiermee wordt invulling gegeven aan de verplichtingen vanuit het 7e actieprogramma Nitraatrichtlijn, het Nationaal Programma Landbouwbodems en het Actieprogramma Klimaatadaptatie Landbouw. Door op het gebied van water- en bodembeheer te voorzien in middelen voor het vergroten van kennis en het bieden van handelingsperspectief worden agrariërs aangezet tot duurzame verandering in de agrarische sector.

Met dit vervolgsubsidieverzoek kan de kennisverspreiding via DAW in 2027 worden voortgezet. Ik ben voornemens op mijn begroting voor komend jaar maximaal 4 mln. euro beschikbaar te stellen voor de uitvoering van voornoemde activiteiten binnen het project DAW-kennis 2027.

9. Mestverwerking

Op 5 november 2026 heeft de commissie voor LVVN besloten om de minister van LVVN te verzoeken om geen onomkeerbare stappen te zetten bij de verlenging van de subsidiemodule Hoogwaardige mestverwerking totdat de behandeling hiervan in de Kamer is afgerond[12]. Conform uw verzoek heb ik tot die tijd geen onomkeerbare stappen ondernomen op de verlening van de subsidiemodule. Gezien dit onderwerp op het WGO van 16 november jl. geagendeerd stond en daarmee behandeld is, wordt er nu verder gewerkt aan de uitvoering van de subsidiemodule. Het verzoek van de commissie voor LVVN beschouwen wij daarmee als afgedaan.

In navolging van het beleidsvoornemen van mijn ambtsvoorgangers om niet grondgebonden bedrijven te verplichten alle mest te verwerken, zijn in 2021 moties aangenomen van het lid Van der Plas en Van Haga[13] en van het lid Bisschop[14] die verzochten dit beleidsvoornemen te heroverwegen. Omdat het kabinet grondgebondenheid van de melkveehouderij en ook mestverwerking en dan met name mestvergisting en de productie van Renure-meststoffen in het licht ziet van het maatregelpakket stikstof, op 26 juni jl.[15] aangeboden aan de Tweede Kamer, is de in deze moties verzochte heroverweging reeds niet langer onderdeel van het kabinetsbeleid en worden deze moties hierbij afgedaan.

[12] Kenmerk 33037-650/2026D55565
[13] Kamerstukken II, 2021/22, 33 037, nr. 408
[14] Kamerstukken II, 2020/21, 33 037, nr. 390
[15] Kamerstukken II, 2026/27, 36800-XIV, nr. 87

Jaimi van Essen
Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Directoraat-generaal Agro

DGA-PAV / 109031201